

13. SÖZ TOPARLARYNY TAPAWUTLANDYRMAK

362-nji gönükme. Hekaýajygy okaň. Has gara ýazylan sözlere nähili sözler diýilýändigini we olara berilýän soraglary aýdyň.

OKUW OTAGYNDA

Okuwçylar mekdebe ýygnandylar. Okuwyň başlanmaly wagty boldy. **Jaň** kakyldy. Okuwçylar **okuw otagyna** girdiler. **Mugallym** geldi we okuwçylary okatmaga başlady.

Öňki **sapakda** geçilenleri okuwçylardan sorady. Täze sapagy düşündirdi. Okuwçylar üns berip diňlediler. Mugallym soňra **öýe** iş tabşyrdy.

Arakesme üçin jaň boldy. Okuwçylar daşaryk çykdylar.

363-nji gönükme. Okaň we **kim?**, **näme?**, **nire?** diýen soraglara jogap bolýan sözleri göçürüp alyň (bir sözi iki gezek yazmaň).

1. Didar örän edepli oğlan. Didar çagalar bilen tersleşmeýär. Okuwçylar Didary gowy görýärler.
2. Baku uly şäher. Ol ýerde deňiz duralgasy bar.
3. Goýunlar, geçiler agylda ýatylar.
4. Meret atasyna kitap okap berýär. Merediň atasy köp erteki bilýär.

Göçürip alan sözleriňize nähili sözler diýilýär.

364-nji gönükme. Okaň. Has gara ýazylan sözleri göçürň, olaryň nähili soraglara jogap bolýandygyny we haýsy söz toparyna degişlidigini aýdyp beriň.

Ýol Köpetdaga tarap gidýärdi... **Obadan** uzakda bir oğlanjyk aýak aldygyna ylgaýardy. **Çagalar** oňa **Nazar** diýip at berýärdiler.

Nazaryň bütin göwresi dynuwsyz hereket edýärdi. **Elleri guşuň** ganaty ýaly galgaýardy.

Nazar düýesiniň zyzndan ylgaýardy. Düýe egri boýnuny gaňryp, yzyna bakan seredýärdi. **Düýe** durdy. Nazar düýäniň duşagyny çözüp, onuň egri boýnuna iltedi. Ony öýe idip gaýtdy. Nazaryň gelmegine garaşyp duran kakasy **Atahan** ony göreňde, bir hili ýylgyrdy.

B. Kerbabaýew, «Nazar».

Elleri guşuň ganaty ýaly galgaýardy diýlen aňlatma nähili düşünyändigini aýdyp beriň.

365-nji gönükme. Sözlari göçürň we atlaryň aşagyny çyzyň.

1. Myradyň kakasy ussa. Ol äpişge, gapy ýasaýar.
2. Çary Aşgabada gitdi.
3. Mergeniň dogany Maryda ýasaýar.
4. Aman jigisine baş depder getirip berdi.
5. Jomart surat çekilýän galam alypdyr.

Aşagyny çyzan at sözleriňiziň. her biriniň nähili soraga jogap bolýandygyny aýdyň.

366-nji gönükme. Özüňizden **kim?**, **näme?**, **nire?** diýen soraglaryň hersine degişli iki sany at sözüni

tapyň we olary sözlem içinde getirip, depderiňize ýazyň.

Nusga: Kim? - Terbiýeçi.

Terbiýeçi çagalara kitap okap berýär.

367-nji gönükme. Şygry labyzly okaň. Has gara ýazylan sözlere nähili sözler diýilýändigini we olaryň jogap bolýan soraglaryny aýdyň.

GÜLÄLEK

Ýük ýazdyryp çal **bulut**

Gökde gülüp gürlledi.

Ýazyň ýasyl **halysy**

Yerde kemsiz derledi.

Gyzyl **köynek** gülälele

Ýel ugruna yrandy.

Ýaşyl öwsen **çigildem**

Elwan **öýme** orandy.

Gül getirip öýümize

Jigimizi güýmedik.

Açyp gökje gunçasyn,

"Ogulmy — gyz" oýnadyk.

A. Baýmyradow

368-nji gönükme. Sözlemleri göçürň we sypatlaryň aşagyny çyzyň. Olaryň nähili soraglara jogap bolýandygyny aýdyň.

1. Ýapdan dury suw akýar. Ýabyň boýunda gök otlar gögerip otyr.
2. Ak kagyzyň ýüzüne surat çekipdir.
3. Akylly we edepli oganlary gowy görýärler.
4. Gara telpekli, uzyn donly adamlar uly awtobusa mündüler.

edepli

369-nji gönükme. Aşakdakylary okaň we bu sözleriň haýsylarynyň atdygyny, haýsylarynyň sypatdygyny aýdyň.

Uzyn agaç, gyzył mata, gara galam, ýeňli köýnek, beýik tam, ýyndam at, edepli ogan, çuň çukur, ak pagta, ajy burç, süýji gawun, duzly kelem, ýagly nahar, akylly adam, bulanyk suw, gök ot, gury odun, ýogyn pürs.

370-nji gönükme. . Sözleri okaň we olary nusgada görkezilişi ýaly edip, depderiňize göçüriň.

Aman, agaç, gök, sary, ýowşan, çal, beýik, uzyn, awçy, keýik, mata, oba, gyzył,

inli, galam, kitap, tam, ak, gara, mawy, goňur, öý, işçi, Etrek, Bäherden, ýaşyl

Nusga:

Atlar:	Sypatlar.
Aman	Gök
agaç	sary
...	...

Göçüren atlaryňyzyň we sypatlaryňyzyň nähili soraglara jogap bolýandygyny aýdyň.

371-nji gönükme. Sözlemleri göçürň we has gara ýazylan sözleriň aşagyny çyzyň.

1. Düýe peýdaly haýwandyr. Ol ýük **daşayar**, et, süýt, ýüň **berýär**. Düýäniň süýdünden çal hem agaran **alynýar**. Düýäniň ýüňünden her hili matalar **dokalýar**, ondan dürli geýimler **tikilýär**.

2. Ýaz geldi. Howa maýlady. Meýdanda otlar **gögerdi**. Günler uzap **başlady**. Agaçlar **ýapraklady** we **gülledi**. **3.** Tomus dynç alyş günlerinde men oba **gitjek**. On gün çemesi obada **boljak**. Soňra meniň kakam **geler**. Meni öýümize **alyp gaýdar**.

Aşagyny çyzan sözleriňiziň nähili soraglara jogap bolýandygyny aýdyň.

ýapraklamak

372-nji gönükme. Sözlemleri okaň we bulardaki işlikleri, saýlap depderiňize göçüriň.

1. Mergen aga şähre gitdi. Ol şäherden agtygy Çepere kitap getirdi. Çeper kitaby okady.
2. Çary ikinji klasda okaýar. Ol irden turýar. Bedenterbiýe maşklaryny edýär. Elini-ýüzüni ýuwýar. Ertirlik edinýär, soňra mekdebe gidýär.
3. Ertir kino görkeziljek. Biz hem kino görmäge bararys.

Göçüren işlikleriňiziň nähili soraglara jogap bolýandygyny aýdyň.

373-nji gönükme. Sözleri okaň we olary nusgada görkezilişi ýaly edip, depderiňize göçüriň.

Sadap, parta, okaýar, oýnaýar, gitdi, geldi, gök, inçe, turşy, stol, galam, ak, gara, görjek, geler, barar, mata, goýun, sygyr, ýeňil, çal, mämişi, ýoronja, barlajak.

Nusga:

Atlar:	Sypatlar:	işlikler:
Sadap	Gök	Okaýar

parta inçe oýnaýar

Her söz toparyna degişli bir sözi sözlem içinde getirip, depderiňize ýazyň.

374-nji gönükme. Özüňizden atlaryň, sypatlaryň, işlikleriň her birine degişli baş sany söz tapyp, depderiňize ýazyň.

Nusga:

- 1. Atlar:** köşek, bugdaý, ...
- 2. Sy patlar:** ýaşyl, gyzyly, ...
- 3. işlikler:** gördi, biler, ...

Atlar, sypatlar, işlikler — söz toparlarydyr. Ýene bir gezek ýatlaň:

Atlar bir zadyň adyny

aňladyp, kim?, näme?, nire? **diýen soraglara jogap bolýarlar** (Sapar, kitap, Balkanabat) .

Sypatlar bir zadyň sypatyny, reňkini, hilini,

tagamyny, şekilini aňladyp, nähili?, neneňsi? **diýen soraglara jogap bolýarlar** (gyzyly mata, **galyň ýorgan, ajy suw, sүүýji gawun**).

işlikler gymyldyny, bereketi aňladyp, näme etdi?, näme etdiler?, näm eedýär.?, näme edýärler?, näme eder?, näme ederler?, näme etjek?, näme etjekler? **diýen soraglara jogap bolýarlar** (aldy, alaylar, alýar, alýarlar, alar, alarlar, aljak, aljaklar).

375-nji gönükme. Läleleri okaň we göçüriň. Her sözüň nähili soraga jogap bolýandygyny we haýsy söz toparyna degişlidigini aýdyň.

LÄLELER

Garaguma suw geldi,

Suw üstüne guw geldi.

Çaňap ýatan boz meýdan

Otly lälezar boldy.

Alma, narlar iýýäris,

Atlaz, ýüpek geýýäris.

Watanymyň halkyny

Janymyzdan söýýäris.

376-nji gönükme. Hekaýany okaň. Has gara ýazyylan sözlerden atlary biraýry, sypatlary biraýry we işlikleri biraýry ýazyň hem-de olaryň nähili soraglara jogap bolýandygyny aýdyp beriň.

Gar **ýagdy**. Ol ertire çenli daş-töweregi **ak** yorgan ýaly etdi. Obanyň **gündogar** tarapyndaky **gür** üzümçilige çenli uzalýan **ýer** tep-tekiz gömüşe **girdi**.

Uly oba **aýaga** galdy. Gurban aga eýýäm öýme-öý **aýlandy**. Ol öz **bölüminiň** adamlaryny **saman**, ýandak, bede ýüklemäge iberdi. Bu gar guma-da ýagypdy. **Daýhanlar** üsti ýükli maşynlary **guma Ugradýarlar**. Dynç günü bolsa-da, meniň klasdaşlarym ýygnandylar. Olar kömege **gtdiler**.

B. Sähedow, «Sahra mekdebi».

1. Hekaýanyň manysyny gürrüň edip beriň
2. **Aýaga galmak** düşünleriniň manysyny sözlükden görün we öwreniň.

377-nji gönükme. Okaň we **kim?**, **näme?**, **nire?**

diýen soraglara jogap bolýan sözleri tapyp, olaryň haýsy söz toparyna degişlidigini aýdyp beriň

KÖPETDAG GORAG GULLUGY

1976-njy ýylda Köpetdagda haýwanlary we ösümlikleri gorag gullugy işläp başlady. Oňa Köpetdag gorag gullugy diýilýär. Ol Aşgabat, Gökdepe etraplarynyň daglyklaryny hem-de dag etegindäki ýerleri öz içine alýar. Muňa Aşgabat we Kaka etraplarynyň hem 75 müň gektar ýeri girýär.

Haýwanat we ösümlük dünýäsine baý bolan bu ýerlerde dag tekeleri, goçlar, bars, ýekegapan, gaplaň, aýy, kākilik ýaly haýwanlar we guşlar bar. Gorag gullugynyň işgärleri haýwanat hem ösümlük dünýäsini, dag tokaýlaryny gorap saklaýarlar.

A. Gylyjow, «Güneşli ölkäniň görki».

haywanat

Hekaýany mazmuny boýunça böleklere bölün we her bölege degişli sözbaşy tapyň.

378-nji gönükme. Göçüriň we **nähili?**, **neneňsi?**

diýen soraglara jogap bolýan sözleriň aşagyny çyzyň, olaryň haýsy söz toparyna degişlidigini aýdyp beriň.

Mary şäheri Türkmenistan dowletiniň uly hem owadan säherleriniň biridir. Ol welaýat merkezi. Welaýatyň daýhan birleşiklerinde ak pagta, inçe süýümlü pagta köp ekilýär.

Daýhan birleşikleriniň gök ekin meýdanlaryna mele suwly ýaplar akyp ýatyr. Mary şäherinden Aşgabada giň, uly, gowy ýol geçýär. ,

Mary şäheri hakynda öz bilýänleriňizi gürrüň edip beriň.

379-nji gönükme. Göçüriň. işlik söz toparyna (zaman aňladýanlaryna) degişli sözleriň aşagyny cyzyň we olaryň nähili soraglara jogap bolýandygyny aýdyp beriň.

MEKDEBİMİZİN BEDENTERBİYEÇİLERİ

Biziň mekdebimiziň Bedenterbiyeçileri Aşgabada gitdiler. Olar ýaryşa gatnaşýar. Geçen ýylky ýaly birinji orny eýelemek üçin göreşerler.

9-njy klasyň okuwçysy, ökde ýüzüji Gözel ýüzmek boýunça birinji ýeri eýelär diýen tamamyz bar. Mekdebimiz olaryň çykyşyna garaşýar. Bedenterbiyeçiler ýene on günden gelerler. Biz olary garşylajak.

bäsleşik

380-nji gönükme. Göçüreniňizde, ýaýyň öň ýanyndaky sözüň aşagyny cyzyň. Ýaýyň içinde bolsa, şol söze berilýän soragy ýazyň we onuň haýsy söz toparyndandygyny aýdyp beriň.

Akmyrat (...) Kiyewde okaýar (...). Ol Kiyewe öten ýyl gitdi (...). Dokuzynjy klasy Akýaýlada (...) gutardy. Akýaýla uly (...) oba. (...) Onda dokuz ýyllyk mekdep (...) bar. Ol mekdebi gowy (...) bahalar bilen gutardy (...). Akmyrat Kiyewdäki ýokary okuw jaýyny gutarandan Soň, obamyzdaky orta hünärmen okuw jaýynda işlejek (...). Oňa çenli orta hünärmen okuw jaýyna täze (...) jaý salnar (...).

Nusga: Akmyrat (kim?) Kiyewde okaýar (näme edyär?).

381-nji gönükme. Okaň. Has gara ýazylan sözleri depderiňize göçürüp alyň we olaryň nähili soraglara jogap bolýandygyny, haýsy söz toparyna degişlidigini aýdyp beriň,

GUWANJYMYZ SERDARYMYZ

Merhemetli Prezideniirmiz Saparmyrat **Türkmenbaşy** ýurdumyzyň gözelleşmegi, halkymyzyň **durmuş** ýagdaýynyň has-da gowulanmagy barada gije-gündiz **aladalanýar**.

Azyk bolçulygyny döretmek, obalary, **şäherleri** abadanlaşdyrmak, **ilatyň** saglygynyň goralysyny **düýpli** gowulandyrmak **Beýik** Serdarymyzyň alyp barýan halk **bähbitli** işleriniň diňe bir bölegidir.

Mähriban Serdarymyz Hindiwar dagynyň üstünden Saglyk ýoluny **gurdurdy**. Muňa halk "Serdar ýoly" diýip, at berdi.

Bu ýoly görmäge, ondan ýöräp geçmäge gelýänler gün-günden **köpelyär**. Oňa ýurdumyzyň hemme yerinden **adamlar gelýärler**.

Mugallymlar **okuwçylary** bilen gelip, ol ýoldan **geçýärler**. Bu ýoly görýänleriň, ondan ýöräp geçýänleriň hemmesi **sarpaly** Serdarymyz Saparmyrat Türkmenbaşy alkyş **äydýarlar, oňa uzak** ömür **dileýärler**.

Makalanyň mazmunyny dilden aýdyň.